

БЎЛАЖАК МАТЕМАТИКА ЎҚИТУВЧИСИНИ КАСБИЙ ШАКЛЛАНИШИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ИНТЕРФАОЛ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

Бердибаев М.С.

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Бабаназарова М.С.

Нукус инновация институти

Таянч сўзлар: интерфаол технологиялар, таълим жараёни, билим, шаклланиш, ижодий фаолият.

Ключевые слова: интерактивные технологии, образовательный процесс, знание, формирование, творческая деятельность.

Key words: interactive technologies, educational process, knowledge, formation, creative activity.

Маълумки, фан ва техника жадал суръатлар билан ривожланаётган бугунги кунда кўплаб илмий билимлар, тушунча ва тасаввурлар ҳажми кескин ортиб бормоқда. Бу бир томондан, фан-техниканинг янги соҳа ва бўлимларининг тараққий этиши туфайли унинг дифференциаллашувини таъминлаётган бўлса, иккинчи томондан, фанлар орасида интеграция жараёнини вужудга келтирмоқда.

Демак, бундай шароитда юқори малакали педагогларга қўйилган талаблар ортиб бориб, баркамол авлодни асрлар давомида шаклланиб келган умуминсоний ва миллий кадриятлар руҳида тарбиялаш лаёқатига эга, фаннинг фундаментал асосларини, педагогика ва психология методларини мукамал эгаллаган, касбий тайёргарлиги юксак даражада бўлган ҳамда замонавий педагогика ва ахборот технологияларини амалиётда қўллаш кўникма ва малакасига эга ижодкор педагогларни тайёрлаш талаб этилади.

Бўлажак математика ўқитувчиларининг компетенцияларини шахсга йўналтирилган ёндашув асосида ривожлантиришга қаратилган қуйидаги мазмундаги илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда:

- ўқитиш мазмуни ва унинг ўқув-методик таъминоти;
- таълим технологиялари;
- билимларни назорат қилишнинг объективлигини таъминлаш;
- умум жаҳон стандартлари талаблари асосида компетентли математика ўқитувчиларини шахсга йўналтирилган ёндашув асосида ривожлантиришга доир технологияларни ишлаб чиқиш;
- дарс ва дарсдан ташқари машғулотларда мустақил таълимни ташкил этиш бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш илмий-амалий аҳамият касб этмоқда.

Педагогика олий таълим муассасаларида бўлажак математика ўқитувчиси учун таълим олиш жараёни педагогик фаолиятни муваффақиятли амалга оширишда касбий жиҳатдан аҳамият саналган сифат, билим, кўникма ва малакаларни ривожлантириш ҳамда ўз-ўзини такомиллаштиришнинг энг мақбул давридир. Бўлажак математика ўқитувчиси ушбу жараёнда билимларини жамлаш, сақлаш, узатиш, уларнинг мантикий тuzилмасини яратиш ва келажакда касбий фаолиятини ташкил этишда уларни самарали қўллаш йўлларини ўрганиш каби ҳолатларни ўзида мужассам эттиради.

Бугунги кунда бўлажак математика ўқитувчиларининг методик тайёргарлигидаги:

- фаол таълим олиш шаклларига бўлган эҳтиёжи ва ижтимоий заруриятнинг тўла қондирилмаётганлиги;
- касбий шаклланишига йўналтирилган ўқув-тарбиявий ишларни ташкил қилиш учун етарли даражада касбий-педагогик тайёргарликка эга эмасликлари;
- касбий шакллантиришда таълимнинг мазмуни, методи, замонавий воситаларини мустақил танлашлари учун зарур шарт-шароит яратилмаганлиги;
- талаб этиладиган билим ва кўникмаларнинг етарли шакллантирилмаганлиги каби номутаносибликларга барҳам бериш йўлларини ва усулларини аниқлаш, улар асосида илмий тадқиқот ва тажриба синов ишларини олиб бориш орқали зарур илмий хулосалар чиқариш ҳамда илмий, амалий ва методик тавсиялар ишлаб чиқиш зарурияти туғилади [1.160].

Бугунги кунда бўлажак математика ўқитувчиларини ўқув жараёнининг марказига жойлаштириш, уларни шунчаки тингловчидан фаол субъектга айлантиришга қаратилган ўқитиш концепцияси илгари сурилмоқда. Шу

мақсадга эришиш учун ўқув дастурларининг мазмуни ва ўқитиш технологиялари мунтазам янгиланмоқда.

Ҳар бир ўқув мавзуси, бўлимни ўрганиш жараёнида интерактив топшириқларни тузиш имкониятини ҳам алоҳида назарда тутиш талаб этилади, чунки математикада турли ўқув фанларини ўзлаштириш жараёнида интерактивликни таъминлаш алоҳида технологиялардан фойдаланишни тақозо этади. Дастлаб бу технологиялар Ўзбекистонда нашр қилинаётган дарслик ва қўлланмаларда ҳам ўз аксини топган. Н.Н. Азизхўжаева “Педагогик технология ва педагогик маҳорат”, Ш. Шодмонова, Н.С. Мирсағатова, Г.Н. Ибрагимова, М.Т.Мирсолиевалар тузган “Педагогик технологиялар” методик қўлланмасида, У.И.Иноятов, Н.А. Муслимов, Д.И. Рўзиева, М.Ҳ.Усмонбаевалар интерактив технологияларнинг қуйидаги турларини асослайдилар: муаммоли таълим, ривожлантирувчи таълим, табақалаштирилган таълим, ҳамкорлик таълим, модул таълими, ўйин технологиялари, масофавий таълим, мустақил таълим.

Ўқув жараёнига интерфаол технологияларни татбиқ қилиш ўқитишнинг гуруҳли шаклини амалга ошириш, жамоа бўлиб ишлаш, ҳамкорликда фаолият кўрсатиш имконини бериб, бўлажак математика ўқитувчиларининг касбий ривожланишларига асос бўлади. Бундай шароитда бўлажак математика ўқитувчилари ўқув курсини ўзлаштириш учун ўз зиммаларига катта масъулият олади. Интерфаол технологиялар бўлажак математика ўқитувчиларида ахборотларни ўзлаштириш жараёнидаги фаоллик, ижодкорлик, мустақилликни шакллантирибгина қолмай, ўқитиш мақсадларининг тўлақонли амалга ошишига ёрдам беради.

Шу нуқтаи назардан қаралганда, бўлажак математика ўқитувчилари билан интерфаол ишлашнинг ҳар бир шакли ўзига хос технологияларни қўллаш имконини беради. Жумладан:

1. Биргаликта жуфтликларда ишлаш: “Юзма-юз ўтириб ишлаш”, “Бирга-икки ва биргаликта ишлаш”.
2. Кичик гуруҳларда ишлаш: “Аквариум” усули.
3. Интерфаол ўйинлар: “Ролли ўйинлар”.
4. Мунозара асосида ўқитиш технологияси: “Ўз нуқтаи назаримни танлайман” усули кабилар [2.104].

Ўқитувчилар дарс жараёнида бир қанча интерфаол методлардан фойдаланиб келишмоқда. Биз ҳозиргача ўқитиш технологияларининг бир қанча турлари билан танишамиз. Бу технологияларнинг “Ақлий ҳужум”, “Бумеранг”, “Балиқ скелети”, “БББ” технологияси, “Инсерт жадвали”, “Нилуфар гули”, “Фикрлай оласанми”, “Кластер” каби турлари мавжуд.

Албатта, бундай технологиялардан фойдаланиб, дарсларни ташкил қилиш унинг қизиқарли ва самарадор бўлишига хизмат қилади.

Юқорида баён қилинган фикрлардан келиб чиққан ҳолда олий педагогик таълим жараёнида интерфаол ўқитиш методлари ва технологиялардан яхлит ва алоҳида-алоҳида фойдаланган ҳолда бўлажак математика ўқитувчиларининг креативлигини ривожлантириш мумкин. Бунда профессор-ўқитувчилар бўлажак математика ўқитувчилар гуруҳининг ўзига хос хусусиятлари ва имкониятларини аниқ ҳисобга олишлари керак, чунки мазкур методлар ва технологиялар ёрдамида назарий билимлар ва амалий тажрибалар бир йўла ўзлаштирилади. Бу эса, ўз навбатида, бўлажак математика ўқитувчиларида касбий нуқтаи назар, дунёқараш, нутқ, мантиқий тафаккурни ривожлантиришга хизмат қилади. Шу билан бир қаторда, уларда педагогик билимлар ва ҳодисалар устида танқидий фикрлаш вужудга келади. Натижада улар ўзларининг индивидуал ижодий лаёқатларини рўёбга чиқариш ва амалга ошириш имкониятига эга бўладилар. Шунинг учун ҳам интерактив ўқув вазиятларини шундай ташкил этиш керакки, бўлажак математика ўқитувчилари янги ва ўзлаштирилган билимлар орасидаги боғланишни аниқ тасаввур этишлари лозим. Натижада улар муй-ян муаммонинг муқобил ечимларини топадилар, кашфиётлар қиладилар. Ҳамкорликда ишлаш жараёнида турли воситалар ёрдамида ўзларининг шахсий ғояларини шакллантирадилар [4.125].

Ўқитувчи томонидан ҳар бир дарсни яхлит ҳолатда кўра билиш ва уни тасаввур этиш учун бўлажак дарс жараёнини лойиҳалаштириб олиш керак. Бунда ўқитувчи бўлажак дарснинг технологик харитасини тузиб олиши катта аҳамиятга эга, чунки дарснинг технологик харитаси ҳар бир мавзу, ҳар бир дарс учун ўқитилаётган предмет, фаннинг хусусияти, бўлажак математика ўқитувчиларининг имконияти ва эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда тузилади.

Кўплаб илмий манбаларни таҳлил қилиш натижасида биз касбий-педагогик таълим жараёнида амалга ошириладиган интерфаол ўқитишнинг ўзига хос хусусиятларини аниқлашга муваффақ бўлдик. Ўқитишнинг интерфаол методлари ва технологиялари бўлажак математика ўқитувчиларининг таълимий эҳтиёжларини қондиришга йўналтирилади. Жумладан:

1. Интерфаол ўқитиш жараёнининг мазмуни бўлажак математика ўқитувчиларнинг касбий билимларини эгаллаш эҳтиёжлари билан боғлиқ бўлиши лозим. Бунда бўлажак математика ўқитувчиларининг шахсий қувватлари, нуқтаи назарлари, билим даражаларини аниқ ҳисобга олиш талаб этилади.

2. Интерфаол ўқитиш жараёнида бўлажак математика ўқитувчилари ўз кучларига нисбатан кўшимча ишонч ҳосил қилиб, умуминсоний кадр-иятларни ўзлаштириб, ўз ўқув фаолиятлари учун масъулият ҳиссига эга бўлади.

3. Тренинглар, ишчан ўйинлар ёрдамида бўлажак математика ўқитувчилари мунтазам тарзда ўз мавқеларини аниқлашга муваффақ бўлади, чунки жамоавий иш шакли мунтазам тарзда ўз мавқеини аниқлаш, ўз нуқтаи назарларини қатъият билан ҳимоя қилишни талаб этади. Бунинг натижасида гуруҳ аъзолари билан келишган ҳолда умумий ечимлар қабул қилинади ҳамда бўлажак математика ўқитувчиларида яхлит жамоа бўлиб ишлаш, бу жараёнда ўз қобилиятларини намоён қилиш кўникмалари шакллантирилади.

4. Интерфаол ўқитиш жараёнида бўлажак математика ўқитувчиларининг ўзлари мустақил тарзда креатив қобилиятларини намоён қиладилар, фаол тарзда касбий сифатларини ўзлаштиради.

5. Бўлажак математика ўқитувчилар ўзлари ўзлаштирган билимларни ва касбий сифатларини истиқболдаги фаолиятларида қўллаш кўникмаларини изчил тарзда эгаллайди.

6. Интерфаол ўқитиш жараёнида вужудга келтириладиган хайрхоҳ муҳити, ўзаро ишонч ҳамда ҳамкорлик бўлажак математика ўқитувчиларининг ижодий юксалишлари учун қулай имконият яратиб, уларнинг креатив қобилиятларини мунтазам ривожлантиришга асос бўлади [2.152].

Маълумки, математика фанларини ўқитишда умумий ўрта таълим мактабларида ва касб-ҳунар коллежларида ҳам купгина қийинчиликлар мавжуд бўлиб, уларнинг аксарияти математика ўқитувчиларининг методик тайёргарликлари етарли даражада такомиллаштирилмаганлиги сабабли юзага келмоқда. Бу эса ўз-ўзидан Республикамиздаги барча педагогика олий таълим муассасаларида математикани ўқитишда талабаларнинг методик тайёргарлигига бўлган эътиборни янада кучайтириш зарурлигини кўрсатади. Шунингдек қайд этилган вазифаларни самарали ҳал этиш, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”нинг талаблари асосида республикамиздаги барча умумий ўрта ва ўрта махсус таълими муассасалари учун педагог кадрларнинг янги авлодини тайёрлаш, хусусан, бўлажак математика ўқитувчиларининг методик тайёргарлигини Давлат таълим стандартлари талаблари даражасида таъминлаш йўллари, воситалари ва усулларини ишлаб чиқиш долзарб масалалардан эканлигини кўрсатади [3.80].

Шундай қилиб, интерактив технологияларни лойиҳалаш амалий дидактига оид тадбирларни кетма-кет ва изчил амалга оширишни тақоза этади.

Интерактив ўқитиш технологиялари таълим олувчиларда бўлажак касбий фаолият учун муҳим саналган шахс сифатларини, вазифасига кўра функционал мажбуриятларини амалга оширишни кафолатлайдиган билим, кўникма ва малакаларини шакллантира оладиган технология ҳисобланиб, жараёнли методик ҳаракатлар тизими ва дидактик инструментлардан иборат бўлади.

Адабиётлар:

1. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари. – Тошкент: РТМ, 2004. – Б. 104.
2. Монахов В.М. Технологические основы проектирования и конструирования учебного процесса. – Волгоград: Перемена, 1995.
3. Муслимов Н.А., Уразова М.Б., Эшпулатов Ш.Н. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. – Тошкент: Fan va texnologiya, 2013. – Б. 160.
4. Muslimov N.A., Sharipov Sh.S., Qo'ysinov O.A. Mehnat ta'limini o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yo'llash. – Toshkent: "START-TRASK PRINT" XK. 2014. – B. 125.
5. Berdibaev, M. (2018). Development of Methodological Competence of Future Mathematics Teacher. Eastern European Scientific Journal, (2).

РЕЗЮМЕ

Мақолада интерфаол таълим технологияларининг талабаларнинг ижодий фикрлашини ривожлантиришдаги аҳамияти ҳақида айтилган. Таълим технологиялари асосида ижодий фикрлашнинг психо-педагогик масалаларининг счими белгиланган.

РЕЗЮМЕ

В статье освещена роль интерактивных образовательных технологий в развитии творческого мышления студентов. Обозначены психолого-педагогические задачи, решаемые в процессе развития творческого мышления на основе образовательных технологий

SUMMARY

In article the of interactive educational technologies in developing of creative activity of students are considered. Pedagogical and psychological tasks, which should be solved in the process of creative thinking based on educational technology are denoted.